

Podręczniki Prawnicze

Prawo konstytucyjne RP

Paweł Sarnecki (red.)

9. wydanie

C.H.Beck

PODREĆCZNIKI PRAWNICZE

Paweł Sarnecki • Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej

W sprzedaży:

B. Banaszak

PRAWO KONSTYTUCYJNE, wyd. 6

Studia Prawnicze

M. Jabłoński

**WOLNOŚCI I PRAWA JEDNOSTKI W KONSTYTUCJI RP, T. I,
IDEE I ZASADY PRZEWODNIE KONSTYTUCYJNEJ REGULACJI
I PRAW JEDNOSTKI**

Studia Prawnicze

H. Izdebski

HISTORIA MYŚLI POLITYCZNEJ I PRAWNEJ, wyd. 5

Podręczniki Prawnicze

M. Zubik (red.)

**KONSTYTUCJA III RP W TEZACH ORZECZNICZYCH TK
I WYBRANYCH SĄDÓW**, wyd. 2

Zbiory Orzecnictwa Beck

M. Stepaniuk

PRAWO KONSTYTUCYJNE. TESTY, PYTANIA I ODPOWIEDZI, T. 4,
wyd. 2

Testy Aplikacyjne

KONSTYTUCJA RP, wyd. 10

Twoje Prawo

www.ksiegarnia.beck.pl

Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej

pod redakcją
prof. Pawła Sarneckiego

Piotr Czarny, Andrzej Kulig, Bogumił Naleziński,
Paweł Sarnecki, Piotr Tuleja, Krzysztof Wojtyczek

pracownicy naukowcy Uniwersytetu Jagiellońskiego

9. wydanie zmienione
rozszerzone i zaktualizowane

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2014

Autorami poszczególnych rozdziałów są:

- Piotr Czarny* – rozdział V § 18 pkt III, IV; rozdział VII; rozdział X § 47
- Andrzej Kulig* – rozdział V § 18 pkt II, § 19, 20; rozdział VI § 24 pkt II, III, IV, VIII, § 25, 26; rozdział VIII; rozdział XII § 51
- Bogumił Naleziński* – rozdział V § 18 pkt I; rozdział VI § 24 pkt I, V, VI, VII, § 25, 26; rozdział XI; rozdział XII § 51, 52
- Paweł Sarnecki* – rozdział I; rozdział IV; rozdział VI § 23; rozdział X § 46
- Piotr Tuleja* – rozdział III; rozdział V § 17 pkt III, § 22
- Krzysztof Wojtyczek* – rozdział II; rozdział V § 16, § 17 pkt I i II, § 21; rozdział IX

Wydawca: Aneta Flisek

© Wydawnictwo C.H.Beck 2014

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Marta Świerk
Druk i oprawa: P.W.P. Interdruk, Warszawa

ISBN 978-83-255-5592-4

ISBN e-book 978-83-255-5593-1

Przedmowa do dziewiątego wydania

Kilkunastoletni już okres korzystania przez studentów kierunku prawniczego oraz administracyjnego z podręcznika autorstwa pracowników Katedry Prawa Konstytucyjnego UJ – a wydawanego w Wydawnictwie C.H.Beck – potwierdza fakt, że podręcznikowi temu udało się znaleźć swoje miejsce wśród wielu innych podręczników do nauki prawa konstytucyjnego, opracowywanych na innych uniwersytetach w Polsce. W 2 lata po swym ósmym wydaniu okazało się, że poprzedni nakład jest już wyczerpany, stąd oferta Wydawnictwa opracowania następnego wydania spotkała się z naszą pozytywną reakcją. Jej efekt znajduje się oto w rękach Czytelników. Pozostały bez zmian założenia, którymi kierowano się przy poprzednich wydaniach. Podręcznik ma nadal charakter dydaktyczny, nie rości sobie traktowania jako opracowania systemowego. Staraliśmy się w sposób maksymalnie przystępny przedstawić poszczególne zagadnienia naszej dyscypliny, tak aby – w połączeniu z wykładem i ćwiczeniami – można było stosunkowo łatwo, w naszym przynajmniej przekonaniu, przyswoić sobie problematykę prawa konstytucyjnego.

Treść wydania dziewiątego została uzupełniona i uwzględniono w nim te zmiany stanu prawnego (konstytucyjnego i ustawowego, a także wynikające z narastającego orzecznictwa, zwłaszcza Trybunału Konstytucyjnego), które nastąpiły w okresie ostatnich lat. Autorzy pamiętali nadal o podstawowej wskazówce co do sposobu ujęcia materiału – a jest nią okoliczność, iż podręcznik ten przeznaczony jest zasadniczo dla studentów lat pierwszych (mało jeszcze wprowadzonych w opanowywanie wiedzy prawniczej, zwłaszcza zaś przedmiotów dogmatycznych), bo tak prawo konstytucyjne wykładane jest na macierzystym dla autorów Wydziale Prawa i Administracji UJ. Takie miejsce prawa konstytucyjnego występuje ostatnio również na kierunkach prawniczych innych uczelni (publicznych i niepublicznych). Stąd szczególna troska o jego przystępność. Pozostajemy również przy pierwotnych założeniach co do układu tematyki, zwłaszcza zaś co do szerszego niż w innych podręcznikach ujmowania problematyki statusu jednostki, natomiast ograniczenia wywodów teoretycznych, historyczno-prawnych i prawoporównawczych. Te zagadnienia są bowiem dostatecznie szeroko ujmowane

w ramach innych wykładów, jak np. „Ustroje państw współczesnych”. Nadal też uważamy, jak to zaznaczono w przedmowach do wcześniejszych wydań, że funkcjonowanie w „obiegu podręcznikowym” wielu pozycji jest rzeczą jak najbardziej wskazaną i mogą one uzupełniać się wzajemnie, wobec czego staraliśmy się zachować pewną naszą oryginalność. Wskazane założenia konstrukcyjne sprawiły również, że w wykazach literatury przedmiotu do poszczególnych rozdziałów staramy się podawać pozycje najważniejsze, podstawowe, czym także różnimy się od innych podręczników. Zainteresowany student, wychodząc od podanych pozycji podstawowych, bez trudu dotrzeć może do bardziej specjalistycznej literatury.

Ocena realizacji naszych zamierzeń należy już będzie do kolejnych pokoleń studentów prawa.

Kraków, październik 2013 r.

prof. dr hab. Paweł Sarnecki

Spis treści

Przedmowa do dziewiątego wydania.....	V
Wykaz skrótów.....	XV
Wykaz literatury.....	XIX
Rozdział I. Przedmiot prawa konstytucyjnego.....	1
Rozdział II. Polska w europejskim systemie konstytucyjnym.....	8
§ 1. Państwo w kontekście globalnego systemu politycznego.....	9
I. Pojęcie państwa i suwerenności.....	9
II. Ewolucja państwa i prawa konstytucyjnego.....	11
§ 2. Konstytucyjne zasady dotyczące przystępowania do organizacji międzynarodowych o charakterze integracyjnym.....	16
§ 3. Integracja europejska.....	19
I. Proces powstawania Unii Europejskiej.....	19
II. Kompetencje Unii Europejskiej.....	20
III. Organy Unii Europejskiej.....	23
IV. Prawo Unii Europejskiej a prawo wewnętrzne i prawo międzynarodowe.....	26
V. Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa.....	31
VI. Europejski system konstytucyjny.....	31
VII. Problem ochrony praw człowieka i obywatelstwo Unii Europejskiej....	35
VIII. Problem „deficytu demokracji”.....	38
IX. Integracja europejska a równowaga władz w państwach członkowskich.....	40
X. Sądownictwo w europejskim systemie konstytucyjnym.....	43
Rozdział III. Źródła prawa.....	46
§ 4. Pojęcie źródeł prawa.....	46
§ 5. Konstytucja RP.....	48
I. Podstawowe cechy Konstytucji RP.....	48
II. Charakterystyka postanowień Konstytucji RP.....	49
III. Specyfika wykładni Konstytucji RP.....	50
§ 6. Ratyfikowane umowy międzynarodowe.....	54
§ 7. Ustawa.....	56
§ 8. Rozporządzenie.....	59
§ 9. Rozporządzenie z mocą ustawy.....	60
§ 10. Akty prawa miejscowego.....	61
§ 11. Akty prawa wewnętrznego.....	62
§ 12. Cechy systemu źródeł prawa.....	65

Rozdział IV. Ogólna charakterystyka państwowości w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	69
§ 13. Charakterystyka początkowych partii Konstytucji RP	69
§ 14. Zasady ustrojowe	71
I. Rzeczpospolita wspólnym dobrem wszystkich obywateli	71
II. Rzeczpospolita Polska państwem demokratycznym	71
III. Rzeczpospolita Polska państwem prawnym	73
IV. Rzeczpospolita Polska państwem urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej	76
V. Rzeczpospolita Polska państwem jednolitym	77
VI. Rzeczpospolita Polska państwem podzielonej władzy	79
VII. Rzeczpospolita państwem o społecznej gospodarce rynkowej	84
§ 15. Ocena obecnego ustroju	85
Rozdział V. Konstytucyjny status jednostki w państwie polskim	87
§ 16. Zagadnienia ogólne	89
I. Pojęcie praw człowieka	89
II. Podmiot praw człowieka i podmioty zobowiązane do ich realizacji	91
III. Funkcje praw człowieka	92
IV. Typologie praw człowieka	92
1. Prawa wolnościowe	92
2. Prawa <i>sensu stricto</i>	93
3. Prawa-kompetencje	94
4. Inne prawa	95
5. Prawa materialne i proceduralne	96
6. Podział praw w Konstytucji RP	97
7. Prawa konstytucyjne i pozakonstytucyjne	97
V. Ograniczanie praw konstytucyjnych	98
1. Znaczenie Konstytucji RP dla ochrony praw człowieka	98
2. Konstytucyjne granice ingerencji w sferę praw człowieka	100
3. Systemy regulacji praw wolnościowych	102
4. Realizacja i ograniczanie praw socjalnych	103
VI. Prawa człowieka w stanach nadzwyczajnych	103
VII. Ogólna charakterystyka konstytucyjnej regulacji praw człowieka	105
§ 17. Prawa osobiste	106
I. Prawa osobiste w Konstytucji RP	106
II. Wolność wypowiedzi	110
1. Pojęcie wolności wypowiedzi	110
2. Funkcje wolności wypowiedzi	111
3. Źródła prawa	112
4. Wolność prasy	113
5. Wolność radiofonii i telewizji	116
III. Wolność sumienia i religii	119
1. Pojęcie wolności sumienia i religii	119
2. Źródła i zakres wolności sumienia i religii w prawie obowiązującym	121
3. Status Kościołów i związków wyznaniowych	122
§ 18. Prawa polityczne	126

I. Wolność zgromadzeń	126
1. Podstawy konstytucyjne wolności zgromadzeń	126
2. Regulacja ustawowa wolności zgromadzeń – Prawo o zgromadzeniach	128
II. Wolność zrzeszania	132
1. Partie polityczne	133
2. Stowarzyszenia	140
3. Związki zawodowe i organizacje pracodawców	142
III. Prawo do informacji i wolność informowania	145
IV. Prawo petycji	150
§ 19. Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne	152
§ 20. Zasada równości	156
I. Godność	156
II. Równość formalna	156
III. Równość materialna	157
IV. Zakaz dyskryminacji	159
§ 21. Konstytucyjne obowiązki jednostki	160
§ 22. Konstytucyjne gwarancje praw jednostki	161
I. Skarga konstytucyjna	161
II. Prawo do sądu	169
III. Wystąpienie do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie naruszonych praw	172
IV. Odszkodowanie z tytułu wyrządzenia szkody przez działanie organów władzy publicznej	172

Rozdział VI. Zagadnienie suwerenności i jej realizacji w Konstytucji RP

§ 23. Podmiot suwerenności	174
§ 24. Zasady powoływania organów przedstawicielskich	176
I. Pojęcie zasad prawa wyborczego	176
II. Wolność wyborów	178
III. Zasada powszechności wyborów	183
IV. Zasada równości wyborów	189
V. Zasada bezpośredniości	191
VI. Zasada tajności głosowania	194
VII. Systemy wyborcze	195
1. Uwagi ogólne	195
2. System większościowy	196
3. System proporcjonalny	197
4. System obowiązujący w Polsce	198
VIII. Gwarancje praworzędności wyborów i zasada sądowej weryfikacji ich ważności	201
1. Uwagi ogólne	201
2. Rejestracja list kandydatów i kandydatów (wybory parlamentarne)..	202
3. Zgłaszanie kandydatów na urząd Prezydenta RP	203
4. Systemy weryfikacji ważności wyborów	204
5. Weryfikacja ważności wyborów w Polsce	205
§ 25. Formy demokracji bezpośredniej	207
I. Pojęcie i instytucje demokracji bezpośredniej	207
1. Uwagi ogólne	207

2. Referendum	209
3. Plebiscyt	211
4. Inicjatywa ludowa, weto ludowe	211
5. Konsultacje społeczne	212
II. Referendum w Polsce	212
1. Instytucje demokracji bezpośredniej	212
2. Referendum ogólnokrajowe	213
3. Referendum wyrażające zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej	216
4. Referendum zatwierdzające ustawę zmieniającą przepisy Konstytucji RP	217
5. Referendum lokalne	218
§ 26. Inicjatywa społeczna w Polsce	219
1. Inicjatywa społeczna w sprawie przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego	219
2. Obywatelska inicjatywa ustawodawcza	220
Rozdział VII. Sejm i Senat	223
§ 27. Sejm i Senat w konstytucyjnej strukturze organów państwa	225
I. Sejm i Senat jako organy władzy publicznej	225
II. Sejm i Senat jako organy przedstawicielskie	227
III. Sejm i Senat jako izby parlamentu	229
1. Definicja i rodzaje parlamentów	229
2. Senat jako druga izba parlamentu	230
3. Problem zasadności istnienia dwuizbowego parlamentu w Polsce	231
§ 28. Mandat przedstawicielski oraz status prawni posłów i senatorów	232
I. Charakterystyka mandatu	232
II. Szczególne uprawnienia posłów (senatorów)	234
III. Obowiązki posłów (senatorów) i szczególne zakazy ich dotyczące	235
IV. Gwarancje prawidłowego wykonywania mandatu	238
1. Immunitet	238
2. Gwarancje materialne	243
§ 29. Kadencja i zasady działania Sejmu i Senatu	244
I. Kadencja parlamentu	244
1. Długość i początek kadencji	244
2. Zakończenie kadencji	245
3. Zasada dyskontynuacji prac parlamentu	247
II. Podstawowe zasady działalności Sejmu i Senatu	249
1. Autonomia regulaminowa izb	249
2. Zasada permanencji	251
3. Zasada jawności	252
4. Zasada kierowania pracami izby przez Marszałka	252
§ 30. Wewnętrzna organizacja Sejmu i Senatu	253
I. Organy wewnętrzne	253
1. Marszałkowie Sejmu i Senatu	254
2. Prezydium Sejmu i Senatu	256
3. Konwenty Seniorów	257
4. Komisje parlamentarne	258
II. Kluby i koła parlamentarne	261

§ 31. Funkcje Sejmu i Senatu.....	263
I. Klasyfikacja funkcji Sejmu i Senatu.....	263
II. Funkcja ustrojodawcza.....	265
III. Funkcja ustawodawcza.....	266
1. Tryb ustawodawczy.....	267
1.1. Przygotowanie projektu i złożenie inicjatywy ustawodawczej ..	267
1.2. Postępowanie w Sejmie.....	268
1.3. Rozpatrzenie przez Senat ustawy uchwalonej przez Sejm.....	271
1.4. Postępowanie w Sejmie w sprawie propozycji Senatu.....	272
1.5. Postępowanie w Sejmie w sprawie wniosku Prezydenta RP o ponowne rozpatrzenie ustawy.....	273
1.6. Sejm a postępowanie w trybie prewencyjnej kontroli zgodności ustaw z Konstytucją RP.....	273
1.7. Podpisanie ustawy i zarządzenie jej ogłoszenia	274
2. Modyfikacje trybu ustawodawczego.....	274
IV. Funkcja współuczestniczenia w określaniu polityki państwa, w szczególności polityki integracyjnej RP	277
V. Funkcja kreacyjna	280
1. Kompetencje wykonywane wyłącznie przez Sejm	281
2. Kompetencje przypisane Sejmowi przy uczestnictwie Senatu	281
3. Kompetencje sprawowane przez Sejm na wniosek Prezydenta RP ...	281
4. Kompetencje wykonywane odrębnie przez Sejm i Senat.....	281
VI. Funkcja kontrolna.....	282
§ 32. Zgromadzenie Narodowe.....	287
I. Charakter prawny.....	287
II. Tryb pracy i organizacja wewnętrzna	288
III. Funkcje Zgromadzenia Narodowego.....	289
Rozdział VIII. Rada Ministrów	292
§ 33. Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej a pojęcie rządu w prawie konstytucyjnym	293
§ 34. Powoływanie RM	295
I. Pojęcie powoływania	295
II. Przesłanki powoływania rządu	296
III. Procedury powoływania rządu.....	298
IV. Procedura zasadnicza powoływania RM.....	300
V. Procedury rezerwowe powoływania RM	303
1. Pierwsza procedura rezerwowa	303
2. Druga procedura rezerwowa	304
VI. Zmiany w składzie Rady Ministrów	305
§ 35. Skład i struktura Rady Ministrów.....	306
I. Ogólna charakterystyka.....	306
II. Prezes RM	308
1. Udział premiera w powoływaniu rządu i w jego rekonstrukcji	308
2. Wpływ premiera na trwałość rządu.....	310
3. Wpływ premiera na tok i kierunek prac rządu	311
4. Wpływ premiera na pracę członków rządu i administracji rządowej.....	312
III. Wiceprezes RM.....	314

IV. Ministrowie.....	315
1. Ministrowie kierujący działem administracji rządowej.....	315
2. Ministrowie wypełniający zadania wyznaczone im przez Prezesa RM.....	317
3. Sekretarze i podsekretarze stanu.....	317
V. Struktura rządu.....	318
§ 36. Kompetencje RM.....	321
§ 37. Akty prawne rządu.....	325
I. Akty powszechnie obowiązujące.....	325
II. Akty wewnętrzne.....	326
§ 38. Zasady funkcjonowania rządu.....	327
I. Zasada kolegialności działania rządu.....	328
II. Zasada kierowania pracami rządu przez premiera.....	329
III. Zasada reprezentowania Rady Ministrów przez Prezesa w kontaktach z innymi organami państwa.....	330
IV. Zasada związania członków rządu i jego przedstawicieli stanowiskiem Rady Ministrów.....	331
§ 39. Odpowiedzialność rządu.....	332
I. Istota odpowiedzialności politycznej.....	332
II. Odpowiedzialność polityczna rządu w Polsce.....	334
1. Wotum nieufności dla rządu.....	335
2. Wotum nieufności dla członka rządu.....	335
3. Elementy procedury sejmowej.....	336
4. Ograniczenia.....	337
5. Skutki uchwalenia wotum nieufności.....	337
6. Wotum zaufania.....	338
7. Absolutorium.....	339
III. Odpowiedzialność konstytucyjna (prawna) rządu.....	340
Rozdział IX. Prezydent Rzeczypospolitej.....	341
§ 40. Wybory prezydenckie.....	341
§ 41. Mandat prezydencki.....	343
I. Objęcie urzędu.....	343
II. Wygaśnięcie mandatu prezydenckiego.....	344
III. Ciągłość funkcjonowania urzędu prezydenta.....	344
IV. Zasada <i>incompatibilitas</i>	346
§ 42. Artykuły 10 i 126 Konstytucji RP. Konstytucyjna charakterystyka Prezydenta RP.....	346
§ 43. Funkcje Prezydenta RP.....	348
I. Funkcja reprezentacyjna i symboliczna.....	348
II. Funkcja arbitrażu.....	348
III. Funkcja wykonawcza.....	350
§ 44. Kompetencje Prezydenta RP.....	351
I. Prezydent RP a suweren.....	352
II. Prezydent RP a władza ustrojodawcza.....	352
III. Prezydent RP a władza ustawodawcza.....	353
1. Uprawnienia związane z wyborami.....	353
2. Uprawnienia związane z funkcją arbitra.....	353
3. Kompetencje związane ze stanowieniem ustaw.....	354

IV. Prezydent RP a władza wykonawcza.....	356
1. Problem rozdziału zadań i kompetencji między Prezydenta RP i rząd.....	356
2. Kompetencje związane z powoływaniem Rady Ministrów i przyjmowaniem jej dymisji.....	357
3. Kompetencje w zakresie stanowienia aktów podustawowych.....	358
4. Kompetencje w dziedzinie polityki zagranicznej i obronności.....	359
5. Pozostałe kompetencje związane z władzą wykonawczą.....	362
V. Prezydent RP a władza sądownicza.....	363
VI. Uprawnienia Prezydenta RP w stanach nadzwyczajnych.....	364
§ 45. Zagadnienie odpowiedzialności Prezydenta RP.....	365
I. Odpowiedzialność polityczna. Zasada kontrasygnaty.....	365
1. Założenia systemu parlamentarnego.....	365
2. Rozwiązania konstytucyjne.....	366
II. Odpowiedzialność „wyborcza”.....	368
III. Odpowiedzialność konstytucyjna.....	369
IV. Odpowiedzialność karna.....	370
Rozdział X. Niezależne od rządu organy regulujące.....	371
§ 46. Narodowy Bank Polski.....	372
§ 47. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.....	376
I. Uwagi wprowadzające.....	376
II. Miejsce Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w konstytucyjnej strukturze organów państwa.....	377
III. Skład i organizacja Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.....	378
IV. Powoływanie i status prawny członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.....	379
V. Pozycja Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.....	381
VI. Kompetencje Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.....	382
1. Funkcja prawotwórcza.....	383
2. Funkcja koncesyjna.....	384
3. Funkcja kreacyjna.....	384
4. Funkcja kontrolna.....	385
VII. Odpowiedzialność Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji i jej członków.....	385
Rozdział XI. Organy władzy sądowniczej.....	387
§ 48. Konstytucyjne zasady organizacji i funkcjonowania sądownictwa.....	388
I. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości.....	388
II. Zasada niezależności sądownictwa.....	390
III. Zasada niezawisłości sędziów i jej gwarancje.....	392
IV. Struktura sądów w Polsce.....	397
1. Sąd Najwyższy.....	397
2. Sądy powszechne.....	400
3. Sądy administracyjne.....	402
4. Sądy wojskowe.....	404
V. Zasada wieloinstancyjności postępowania sądowego.....	405
VI. Zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości....	406

§ 49. Trybunał Konstytucyjny	407
I. Podstawy prawne i organizacja Trybunału Konstytucyjnego.....	407
II. Pozycja ustrojowa TK w Polsce.....	409
III. Funkcje TK w Polsce.....	410
1. Orzekanie w sprawach konstytucyjności i legalności aktów normatywnych.....	412
2. Orzekanie w sprawach skarg konstytucyjnych.....	422
3. Orzekanie w sprawach konstytucyjności celów lub działalności partii politycznych.....	424
4. Rozstrzygnięcie sporów kompetencyjnych między centralnymi konstytucyjnymi organami państwa.....	425
5. Rozstrzygnięcie w sprawie stwierdzenia przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP	426
§ 50. Trybunał Stanu.....	427
I. Pojęcie odpowiedzialności konstytucyjnej	427
II. Prawne podstawy funkcjonowania Trybunału Stanu w Polsce.....	429
III. Pozycja ustrojowa i organizacja Trybunału Stanu.....	430
IV. Zakres podmiotowy odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu.....	431
V. Zakres przedmiotowy odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu.....	434
VI. Przebieg postępowania w sprawie odpowiedzialności konstytucyjnej (karnej).....	438
1. Etap wstępny postępowania	438
2. Postępowanie przed Trybunałem Stanu	442
VII. Podsumowanie.....	444
Rozdział XII. Władza kontrolująca	445
§ 51. Najwyższa Izba Kontroli.....	445
I. Pozycja ustrojowa Najwyższej Izby Kontroli	446
II. Zasady organizacji i struktura Najwyższej Izby Kontroli.....	447
III. Kryteria i zakresy kontroli Najwyższej Izby Kontroli	449
1. Kontrola organów państwowych.....	450
2. Kontrola organów samorządu terytorialnego.....	451
3. Zakres kontroli innych organów i podmiotów	452
4. Inicjowanie kontroli.....	452
IV. Środki pokontrolne i konsekwencje kontroli NIK.....	452
§ 52. Rzecznik Praw Obywatelskich.....	454
I. Uwagi ogólne	454
II. Pozycja ustrojowa Rzecznika Praw Obywatelskich	456
III. Organizacja urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich.....	457
IV. Funkcje Rzecznika Praw Obywatelskich	460
V. Procedura działania Rzecznika Praw Obywatelskich i przysługujące mu środki ochrony praw i wolności	463
1. Postępowanie.....	463
2. Środki o charakterze kontrolno-wyjaśniającym.....	464
3. Środki o charakterze sygnalizacyjno-interwencyjnym	464
4. Środki o charakterze inspiracyjnym.....	465
5. Środki o charakterze informacyjno-edukacyjnym	466
Indeks rzeczowy	467

Wykaz skrótów

1. Akty normatywne

DInfPubU	ustawa z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i ze sprost.)
KPA	Kodeks postępowania administracyjnego
KPC	Kodeks postępowania cywilnego
KPK	Kodeks postępowania karnego
KRSU	ustawa z 12.5.2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (Dz.U. Nr 126, poz. 714 ze zm.)
KW	Kodeks wykroczeń z 20.5.1971 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 482 ze zm.)
ManPosłU	ustawa z 9.5.1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 7, poz. 29 ze zm.)
NBP	ustawa z 29.8.1997 r. o Narodowym Banku Polskim (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 908 ze zm.)
NIK	ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 82 ze zm.)
OrdSejmSenatU	<i>ustawa z 12.4.2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 190, poz. 1360 ze zm.)</i>
PartPU	ustawa z 27.6.1997 r. o partiach politycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924)
PrPras	ustawa z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe (tekst jedn. Dz.U. z 1984 r. Nr 5, poz. 24 ze zm.)
PrStow	ustawa z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 ze zm.)
PrUSA	ustawa z 25.7.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (tekst jedn. Dz.U. z 2002 r. Nr 153, poz. 1269 ze zm.)
PrUSP	ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 427 ze zm.)
PrZgrom	ustawa z 5.7.1990 r. – Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 51, poz. 297 ze zm.)
reg. Sejmu	uchwała Sejmu RP z 30.7.1992 r. – Regulamin Sejmu RP (tekst jedn. M.P. z 2012 r. poz. 32 ze zm.)
reg. Senatu	uchwała Senatu RP z 23.11.1990 r. – Regulamin Senatu RP (tekst jedn. MP z 2010 r. Nr 39, poz. 542 ze zm.)

ReferU.....	<i>ustawa z 14.3.2003 r. o referendum ogólnokrajowym (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 5, poz. 47 ze zm.)</i>
RMU.....	ustawa z 8.8.1996 r. o Radzie Ministrów (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 392 ze zm.)
RPOU.....	ustawa z 15.7.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.)
RTVU.....	ustawa z 29.12.1992 r. o radiofonii i telewizji (tekst jedn. z 2011 r. Nr 43, poz. 226 ze zm.)
SNU.....	ustawa z 23.11.2002 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. z 2013 r. poz. 499)
SumWyznU.....	ustawa z 17.5.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 ze zm.)
TKU.....	ustawa z 1.8.1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (tekst jedn. Dz.U. z 1997 r. Nr 102, poz. 643 ze zm.)
TofUE.....	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana, Dz.Urz. UE C 326/2012, s. 47)
TSU.....	ustawa z 26.3.1982 r. o Trybunale Stanu (tekst jedn. Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 925 ze zm.)
TUE.....	Traktat o Unii Europejskiej z 7.2.1992 r. (wersja skonsolidowana, Dz.Urz. UE C 326/2012, s. 13)
TWE.....	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (tekst jedn. Dz.U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569)
WybPrezU.....	<i>ustawa z 27.9.1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 72, poz. 467 ze zm.)</i>

2. Piśmiennictwo

AUWr.....	Acta Universitatis Wratislaviensis
Gd. SP.....	Gdańskie Studia Prawnicze
M.P.	Monitor Polski
MoP.....	Monitor Prawniczy
ONSA.....	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA.....	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSN.....	Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego (do 1962 r.)
OSNAPU.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (zbiór wydawany do 1.7.1994 r.)
OSNCP.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r.)
OSP.....	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA.....	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK.....	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP.....	Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	Prokratura i Prawo
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
PS.....	Przegląd Sądowy
PUG.....	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
SI.....	Studia Iuridica
SP.....	Studia Prawnicze

SPE.....	Studia Prawno-Ekonomiczne
ST.....	Samorząd Terytorialny
RPEiS.....	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
WPP.....	Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb. Orz.	Zbiór Orzeczeń

3. Inne skróty

art.	artykuł
b.	byłe (-y, -a)
CBA.....	Centralne Biuro Antykorupcyjne
COSAC.....	Konferencja Wyspecjalizowanych w Sprawach Wspólnotowych i Europejskich Organów Parlamentarnych UE
in.	inne (-y, -a)
KRRiTV.....	Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji
KRS.....	Krajowy Rejestr Sądowy
nast.	następne (-y, -a)
Nb.	numer brzegowy
NBP.....	Narodowy Bank Polski
NIK.....	Najwyższa Izba Kontroli
NSA.....	Naczelnny Sąd Administracyjny
orz.	orzeczenie
PCK.....	Polski Czerwony Krzyż
PE.....	Parlament Europejski
PESEL.....	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
pkt.....	punkt
PKW.....	Państwowa Komisja Wyborcza
post.	postanowienie
reg.	regulamin
RFN.....	Republika Federalna Niemiec
RM.....	Rada Ministrów
RPO.....	Rzecznik Praw Obywatelskich
RPP.....	Rada Polityki Pieniężnej
SN.....	Sąd Najwyższy
tekst jedn.	tekst jednolity
TK.....	Trybunał Konstytucyjny
TS.....	Trybunał Stanu
uchw.	uchwała
UKE.....	Urząd Komunikacji Elektronicznej
UOP.....	Urząd Ochrony Państwa
ust.	ustęp
wyr.	wyrok
zob.	zobacz
zw.	zwana (-y, -e)

Wykaz literatury

1. Podręczniki

- B. Banaszak*, Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych, Kraków 2004
- B. Banaszak*, Prawo konstytucyjne, Warszawa 2004
- L. Garlicki*, Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu, Warszawa 2004
- D. Górecki*, Polskie prawo konstytucyjne, Warszawa 2007
- R. R. Ludwikowski*, Prawo konstytucyjne porównawcze, Toruń 2000
- S. Sagan*, Prawo konstytucyjne, Warszawa 2000
- W. Skrzydło*, Konstytucja RP. Komentarz encyklopedyczny, Warszawa 2009
- W. Skrzydło* (red.), Polskie prawo konstytucyjne, Lublin 2004
- A. Szmyt* (red.), Leksykon prawa konstytucyjnego, Warszawa 2010
- P. Winczorek*, Wstęp do nauki o państwie, Warszawa 1997
- Z. Witkowski* (red.), Prawo konstytucyjne, Toruń 2002

2. Komentarze

- J. Boć*, Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku, Wrocław 1998
- Z. Czeszejko-Sochacki* i in., Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, Warszawa 1999
- L. Garlicki* (red.), Konstytucja RP. Komentarz, t. 1–5, Warszawa 1999–2005
- M. Kruk*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z komentarzem, Warszawa 1997
- W. Skrzydło*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2013
- P. Winczorek*, Komentarz do Konstytucji RP, Warszawa 2000

3. Monografie

- M. Domagala* (red.), Konstytucyjne systemy rządów, Warszawa 1997
- K. Działocha* (red.), Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP, Warszawa 2005
- A. Gwiżdż* (red.), Założenia ustrojowe, struktura i funkcjonowanie parlamentu, Warszawa 1997
- M. Kruk* (red.), Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym, Warszawa 1997
- P. Sarnecki* (red.), Konstytucjonalizacja zasad i instytucji ustrojowych, Warszawa 1997
- W. Skrzydło* (red.), Ustrój i struktura aparatu państwowego i samorządu terytorialnego, Warszawa 1997
- B. Szmulik*, Skarga konstytucyjna – polski model na tle porównawczym, Warszawa 2006
- J. Trzeciński* (red.), Charakter i struktura norm konstytucji, Warszawa 1997
- L. Wiśniewski* (red.), Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona, Warszawa 1997
- E. Zwierzchowski* (red.), Prawo i kontrola jego zgodności z konstytucją, Warszawa 1997